

С. М. Олейников,
*кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
НДІ державного будівництва та
місцевого самоврядування НАПрН України*

ДО ФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ ЕВОЛЮЦІЇ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Законодавство відображає причинно-наслідкові зв'язки правотворчості і соціальних реалій. Прогнозування структурних змін законодавства, обсягу і меж його галузей вимагає аналізу факторів динаміки законодавчої системи – суб'єктивних і об'єктивних, внутрішніх і зовнішніх, постійних, тимчасових або ситуаційних, які з'єднані причинно-наслідковими і функціональними зв'язками. Такий аналіз повинен стати складовою частиною ефективної законодавчої політики держави, сприяти узгодженості законодавства в стані його динаміки, визначати тенденції розвитку його структури та оптимальної моделі законодавчого процесу в умовах демократичної трансформації держави і суспільства. Фактори формування законодавства розглядаються як соціально важливі обставини, які визначають його розвиток і корекцію і мають на меті привести його зміст у відповідність до суспільних потреб. Розмежування факторів на групи умовно і є предметом аналітики і наукового прогнозування. Універсальні фактори розвитку законодавства включають еволюцію правових систем світу, їхні взаємопроникнення, зближення й адаптацію, цивілізаційний розвиток джерел права на тлі національних державотворчих процесів, правонаступництво і правову рецепцію. Законотворчі процеси перебувають під впливом механізму правових обмежень влади, що включають систему прав людини, принципи верховенства права, інститути громадянського суспільства, громадську думку й ін. Завжди зберігається вплив на законотворчість політичного, ідеологічного чинників, міжнародних інститутів, процесів глобалізації та модернізації, які визначають тенденції розвитку публічного та приватного сегментів національних правових систем.

Ключові слова: факторний аналіз, фактори законодавства, правова система, стабільність та динамізм законодавства, законотворчий процес, внутрішні та зовнішні фактори, глобалізація та модернізація.

Детермінація законодавства як продукту правотворчих суб'єктів, відображає його причинно-наслідкові зв'язки з безліччю реальних об'єктивних і суб'єктивних обставин – соціальних, природних, техно-

генних та ін. Проблема віднесення їх до кола постійних, тимчасових або ситуаційних чинників пов'язана з рухом наукових досліджень у напрямі змісту і практичної реалізації правотворчої політики держави, пошуком вимог і оптимальної моделі законотворчого процесу, визначенням умов внутрішньої узгодженості системи законодавства, його динаміки, структури та ефективності. Забезпечення верховенства права, прав людини, принципів конституціоналізму і демократизації суспільства зберігає актуальність факторного аналізу законодавства в період трансформації державних та громадських інститутів.

Дослідження факторів, що присутні на теоретичному і прикладному рівнях: предмет теорії права традиційно фіксує закономірності й тенденції формування системи законодавства, перш за все у зв'язку з факторами, які визначають межі і сферу правового регулювання. Однак зміни в економічній, політичній, культурній, міжнародній та інших сферах, властиві їм загрози і ризики, а також специфіка суб'єктивного впливу досліджуються меншою мірою в контексті факторного аналізу. Теоретичне осмислення чинників законодавства працює на проблему практичного забезпечення його якості, узгодженості та ефективності.

Фактор передає дійсний, але не завжди очевидний зв'язок між реальною обставиною і її можливими юридично значущими наслідками для правової системи, підвищує точність їхнього прогнозування, враховується у плануванні законопроектних робіт. Прогнозування структурних змін системи законодавства, меж його галузей та інститутів спирається на аналіз суб'єктивних і об'єктивних, внутрішніх і зовнішніх, постійних і випадкових факторів, які знаходяться між собою в причинно-наслідкових і функціональних зв'язках. Їхній вплив детермінує ступінь впливу на законодавчі зміни, які є співрозмірними суспільним запитам і викликам часу.

Одні з факторів виникають ззовні, за межами правової системи і передують процесу правотворчості. Вони прямо чи опосередковано впливають на формування таких значущих громадських інтересів, які вимагають впливу на них правовими засобами. Інші зумовлюють обсяг нормативних актів, визначають засоби регулювання і процедури їхнього прийняття. Фактори, зовнішні по відношенню до процедури, – це обставини, що впливають на правотворчість постійно або тільки в умовах криз, соціальної нестабільності та мають політичний, економічний, культурний, психологічний сенс, глобальне або локальне поширення. Вони визначають цілі, зміст, форму законодавства, його внутрішню

диференціацію за предметом регулювання та юридичною силою актів, своєчасність їхнього прийняття і соціальний ефект. Створення якогось абсолютного, завершеного переліку чинників неможливе. Але є реальним виділити «постійний набір» і частково прогнозувати спонтанні, випадкові обставини і тенденції впливу на законодавство.

Дія факторів не є рівноцінною: вони або стимулюють законотворчість, або гальмують її. Дія домінуючих і другорядних факторів є полівалентною в конкретний час, але в плюралістичній цілісності завжди визначає обсяг і зміст законодавства, інтенсивність законотворчого процесу. Зовнішні спонтанні фактори передують планомірному етапу законотворчості, вимагають від його суб'єктів аналізувати соціальну ситуацію, визначати свою стратегію на основі обґрунтованих і соціально виправданих програм. Відмежування дії одних чинників від інших є умовним і відноситься до предмета аналітики і наукового прогнозування. Але в реаліях генезис закону багато в чому визначений факторами, які різною мірою наближають «кінцевий продукт» законотворчості. Вони об'єктивно виявляють правовий інтерес суспільства або свідомо його програмують у правовій політиці, стимулюють законотворчу функцію, правотворчі процедури, моделювання юридичної формули соціального компромісу в законодавстві. Правове регулювання відносин не здійснюється за спрощеною конструкцією причинності дією якогось єдиного, пріоритетного фактору, а визначається поєднанням безлічі нерівнозначних.

Статика і динаміка змісту і побудови законодавства зумовлені закономірними і випадковими соціально значущими явищами – суб'єктивними і об'єктивними, внутрішніми і зовнішніми взаємопов'язаними факторами, новими викликами часу і загрозами, вплив яких є відчутним для реалізації громадських інтересів.

Фактори системи законодавства – це соціально значущі обставини, які визначають розвиток і корекцію законодавства з метою приведення його змісту у відповідність до суспільних потреб.

У науці проблема досліджувалася в контексті теорій системи законодавства і правотворчості у працях С. С. Алексєєва, О. В. Міцкевича, А. С. Піголкіна, П. М. Рабіновича, Ю. О. Тихомірова, С. В. Полєніної, Є. В. Куманина, П. Б. Євграфова, В. М. Синюкова та ін. Серед факторів розвитку законодавства окреслювалися ті, що визначають предмет регулювання та вплив суб'єктів законотворення. Меншою мірою досліджено більш складний комплекс проблем причинно-наслідкових

зв'язків системи законодавства з динамікою економічної, політичної, культурно-духовної, інформаційної та інших сфер суспільства, їхні внутрішні та міжнародні прояви. Серед досліджень у цьому напрямі помітні роботи А. П. Зайця, Є. П. Євграфової, І. В. Суходубової, П. А. Паулова, А. П. Мазуренко.

Як реальна обставина або очікувана ситуація чи тенденція мінливого соціального руху фактор потенційно створює прогноз найбільш вірогідних та передбачуваних соціальних наслідків, змін соціальної динаміки, а іноді – можливих й непередбачуваних, позитивних або негативних, корисних чи суспільно шкідливих. Прогнозування розвитку законодавства, його системно-структурної динаміки та змісту має ґрунтуватися на аналізі та синтезі багатьох чинників впливу на законодавство, які виступають стосовно його системи як фактори суб'єктивні чи об'єктивні, внутрішні чи зовнішні, постійні чи випадкові та знаходяться між собою у причинно-наслідкових і функціональних зв'язках. Їхній вплив втілюється певною мірою в законодавчих змінах, які відповідають суспільним запитам, кризовим етапам розвитку суспільної ситуації, ризикам та викликам часу.

Деякі з факторів виникають ззовні й передують процесу правотворчості, прямо або опосередковано формуючи суспільні інтереси, що потребують правового впливу публічні та приватні.

Інші чинники, залежно від суспільної значущості їхнього впливу, бажаних чи небажаних результатів, зумовлюють тип регулювання суспільних відносин (загальнодозвільний, чи спеціально-дозвільний), питому вагу і співвідношення способів та засобів їхнього регулювання, обсяг нормативно-правових актів, та процедури прийняття їх.

Фактори, зовнішні стосовно процедури, – це обставини, що впливають на правотворчість постійно або лише в умовах криз, соціальної нестабільності й мають політичний, економічний, культурний, психологічний зміст, глобальне або локальне поширення. Вони визначають мету, зміст, форму законодавства, його внутрішню диференціацію за предметом регулювання та юридичною силою актів, своєчасність їхнього прийняття та соціальний ефект.

Створення якогось абсолютного, «завершеного» переліку їх неможливе. Найреальніше зафіксувати в якості потенційних факторів законодавства «постійні величини», притаманні суспільству в будь-який час, та частково прогнозувати спонтанні, випадкові обставини впливу на законодавство.

Дія факторів нерівнозначна: вони або стимулюють законотворчість, або гальмують її. Дія домінуючих і другорядних факторів полівалентна на конкретний час, але в плюралістичній цілісності завжди визначала обсяг та зміст законодавства, інтенсивність законотворчого процесу. Зовнішні спонтанні фактори передують планомірному, усвідомленому її етапу – законотворчості, вимагають від її суб'єктів аналізувати соціальну ситуацію, визначати стратегію правотворчості на основі обґрунтованих і соціально виправданих програм, базових показників правової політики держави.

Відмежування дії одних чинників від інших дуже умовне і є предметом аналітики та наукового прогнозування. У реаліях генеза правоутворення знаходиться під впливом факторів з різного ступеня наближеності до «кінцевого продукту» законотворення. З одного боку, вони об'єктивно відображають динаміку правових інтересів суспільства, очікувані чи неочікувані зміни останніх, а з іншого – створюють умови для свідомого програмування законодавчих новел у змісті правової політики, стимулюють законотворчу ініціативу та запускають сам процес законотворення, правотворчі процедури, алгоритм моделювання юридичної формули необхідного соціального компромісу.

Законодавче впорядкування відносин не змінюється за спрощеною конструкцією причинності – дією якогось єдиного пріоритетного чинника, а визначається сполученням безлічі нерівнозначних.

«Вага» різних факторів виключає постійне переважання якогось одного з них. Соціальна трансформація не визначається дією одного пріоритетного фактору, а механізмом соціальної взаємодії багатьох: законодавство не може змінюватися впливом якогось одного фактору. Питанням соціальної теорії є відхід від спрощених концепцій причинності права, яку «не може бути зведено ні до матеріальних умов того суспільства, яке його породжує, ні до відповідної системи ідей і цінностей»¹.

Правова теорія апелювала до основ систематизації факторів законодавства, таким чином направляючи дослідження до рівня факторного аналізу. Головним критерієм розподілу факторів вважався ступінь впливу на зміст правового регулювання, за яким вони поділяються на основні – об'єктивні, зовнішні до права (економічний) і суб'єктивні – політичні,

¹ Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. М. : Норма, 1998. С. 57.

ідеологічні, культурно-духовні та ін., а також забезпечувальні, внутрішні – організаційні, техніко-юридичні, інформаційні, наукові та ін.

Соціальна динаміка коригує зміну їхнього впливу, значущості та розділяє на взаємопов'язані групи з відносно мінливим змістом.

До універсальних чинників, які визначають у світі розвиток законодавства національних держав, передусім відносять державотворчі процеси та пов'язаний з ними цивілізаційний розвиток і поширення джерел права, а також еволюцію правових систем світу.

Перший аспект традиційно відображений впливом фактору належності держави до певного історичного типу і форми, їхніх розвитку й ускладнення, що визначають пріоритети законодавства в забезпеченні приватних і публічних інтересів. Наприклад, у федеральній державі створюється дуальна система законодавства, визначені принципи співвідношення обсягів повноважень між федерацією і її суб'єктами; заснування інституту президента спонукає до видання указів як виду нормативно-правових актів; перехід до світського типу держави законодавчо забезпечує свободи релігійних організацій, співіснування їх із демократичною державною владою, відповідності наднаціональному рівню норм у сфері свободи совісті та релігії¹.

Інший аспект впливу факторів розвитку національного законодавства багатьох країн відображає еволюційне взаємопроникнення правових систем світу. Цей фактор визначає зміст інших, серед яких традиційним є фактор наступництва.

Правонаступництво – збереження і перенесення в законодавство норм і інститутів попереднього етапу розвитку певної держави. Цей процес закріплюється в міжнародних документах і гарантує збереження національних правових традицій, звичаїв, норм моралі, релігії. Наприклад, Рада ООН з прав людини вимагає урахування «традиційних цінностей, культурних, цивілізаційних, історичних, релігійних особливостей суспільств і держав, розуміння і повага до яких сприяє захисту прав і свобод»².

¹ Декларация о ликвидации всех форм нетерпимости и дискриминации на основе религии или убеждений : Резолюция Ген. Ассамблеи ООН от 25.11.1981 № 36/55. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/relinto1.shtml ; Shestopal S. S., Oleynikov S. N. Theoretical foundation of human rights: J. Maritain philosophy of natural law. Journal of Scientific Research and Development. 2016. No. 3. P. 96.

² Promotion human rights and fundamental freedoms through a better understanding of traditional values of humankind: best practice. Natural justice: Lawyers for Communities

Рецепція, як запозичення зразків норм і інститутів законодавства інших держав (наприклад, закріплення механізму поділу державної влади, повноважень органів держави). За висновком Р. Давида «немає ніякої правової системи, яка не запозичила б ті чи інші елементи в одній із цих сімей»¹.

Зближення національних правових систем, їхня взаємна адаптація є закономірними і сприяють уніфікації національного законодавства держав – членів міжнародних союзів. Історична близькість права Росії, держав Східної Європи і романо-германської правової сім'ї є фактором зближення з її принциповими основами: рецепція норм римського права, поділ системи права на приватне і публічне, її диференціація на галузі, їхня кодифікація, ієрархічність джерел права.

Тип співвідношення права і держави, його цивілізаційна модель. Якщо право внаслідок визнання його принципового верховенства стає конституційним імперативом, людина набуває статусу змістостворюючого центру правової системи, то гарантування його прав і свобод стає обов'язком держави, у якому правові принципи визначають його правотворчу політику, нормативний зміст і логіку будови системи законодавства, принципів законотворчих процедур.

Однак у політичному світі найбільш виразним і впливовим є фактор існування власне держави, особливості природи, співвідношення та взаємодії якої з правом, людиною, її правами та громадянським суспільством багато в чому визначають характер і реальність впливу на еволюцію законодавства багатьох інших чинників – економічних, політичних, етичних та ін. Отже, до факторів, що характеризують вплив держави, відносяться такі.

Антропологічний чинник, який позначив міжнародне та конституційне визнання первинної цінності фізичних та особистісних якостей людини, зобов'язує публічну владу забезпечити її (людини) волю, недоторканність, безпеку у приватній і публічно-правовій сферах життя національним законодавством на основі міжнародно-правових стандартів, наприклад: про захист персональних даних, захист прав у сфері використання інформаційних технологій, гуманізацію заходів покарання, декриміналізацію злочинів та ін.

and the Environment. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/HRValues/NaturaJustice.pdf>.

¹ Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. М. : Междунар. отношения, 1999. С. 25.

За таких умов для сучасної демократичної держави стає безальтернативним сприйняття нею моделі правової держави, на яку покладено завдання постійно й ефективно виконувати законотворчу функцію, визначати напрями розвитку законодавства як визначального фактору впливу на державу.

Правова природа державної влади. Загальносоціальним чинником, який у політичному суспільстві має беззмінний характер, є держава як публічно-владна організація, походження, будова і функціонування якої має правову природу, оскільки впливає передусім з людського буття та антропологічно є наслідком соціальної природи самої людини, логічним продовженням її природних прав. Останні у правовій державі апріорно визначають межі її здійснення, обсяг юридичних обов'язків її суб'єктів (органів держави та місцевого самоврядування, які не мають природних прав, але діяльність та повноваження яких визначаються ними. Заперечення природно-правових передумов публічної влади та їх законодавчого оформлення може призвести її до дезорганізації, дисфункції та втрати критерію легітимності. Діяльність держави здійснюється саме як форма вияву та логічне продовження природного права людини, оскільки сама людина є джерелом первинних владних імпульсів, які вона мала ще до виникнення держави як політичного інституту, і потребує владної організації спільного життя незалежно від політичних структур (держави). Тому право на публічну владу визнано умовою цивілізованих форм суспільного життя: природно-правові підстави здійснення публічної влади віддзеркалено у ст. 21 Загальної декларації прав людини (право людини брати участь в управлінні державою, мати рівний доступ до держслужби), а воля народу як її первинного джерела є основою представницької влади, що свідчить про її природно-правові передумови.

Правові обмеження влади. Потреба у встановленні кола правових обмежень державної влади як підстав для юридичного визначення процедур її формування та функціонування є незмінним чинником законодавства, яке має втілювати доктринальні вимоги конституціоналізму. Його сенс європейська правова традиція вбачає не в кількості законів, а в достатній наявності обмежень державної влади принципами природного права та її обов'язками їх забезпечувати, захищати людину від необґрунтованого втручання та зловживань владою. Е. Барендт (Велика Британія) мотивує

сутність конституціоналізму вірою в існування конституційних засобів щодо встановлення державних обмежень¹.

Сфери і соціальні технології функціонування інститутів державної влади мають правові межі. Якщо «матеріальні» кордони впливу держави визначені реальними сферами суспільства, то його юридичні, законодавчо визначені межі (обмеження) зумовлені правовим імперативом, якій наповнює змістом функції держави як «правової влади», форми, методи, засоби і межі здійснення їх, правовий статус, повноваження, обов'язки, компетенцію суб'єктів публічної влади, що окреслені спеціально-дозвільним публічно-правовим принципом, та підстави їхньої юридичної відповідальності. Принципова вимога обмеження влади є фактором законодавчого звуження обсягу прав її суб'єктів юридичними засобами (заборами, зобов'язаннями та ін.), яке запобігає її зловживанням та іншим неправомірним діям, спрямовує її на соціально корисний результат.

Права людини є фактором правових обмежень владних інститутів шляхом законодавчого визначення активних і пасивних (негативних і позитивних) зобов'язань держави у сфері прав людини². Держава зобов'язана утримуватися від втручання у сфери приватного життя, особистих прав і бути активною – у сфері соціальної, економічної та ін., встановлювати їхні гарантії та правозахисні механізми.

Права людини, крім законодавчого самообмеження державної влади в його взаємозв'язку з особистістю визначають ціннісні (етичні) критерії її діяльності – зв'язаність держави універсальними стандартами міжнародних угод; соціокультурні – вплив національних традицій, правосвідомості, релігійних імперативів на діяльність держави у сфері прав людини (правотворчу, правозастосовну, інтерпретаційну, контрольну та ін.).

Правові обмеження можливі: за ступенем спільності – прості (заборона, позитивне зобов'язання) і комплексні (механізм урегулювання конфлікту інтересів); за дією суб'єкта влади – активні (обов'язок) і пасивні (забороняюче обмеження); за галуззю законодавства – конституційні, адміністративні, кримінальні та ін.; за сферою реалізації – міждержавні і внутрішньодержавні.

¹ Barendt E. Constitutional Fundamentals: Fundamental Principles. English Public Law / Ed.: D. Feldman. Oxford : Oxford University Press, 2004. P. 3–43.

² Див.: Хримова Г. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики : монографія. Харків : Право, 2018. 680 с.

Обмежувальне «лімітування» державної влади втілено в законодавчо зафіксованих правових принципах, обмежувальних засобах, механізмах і режимах функціонування державної влади. Так, щодо державної влади: правові принципи обмежують її організацію і правомірну діяльність вимогами міжнародних стандартів, забезпечуючи її легітимність (наприклад, принцип верховенства права); механізм обмеження – юридичні засоби, які звужують неправомірні діяння чи бездіяльність інститутів влади; правовий режим обмеження встановлений конституційними законами (наприклад, статутними законами про голову держави, парламент та статус депутатів, органи виконавчої влади та місцеве самоврядування).

«Обмежувальний» правовий фактор розвитку законодавства про державну владу в формально-юридичному сенсі перетворюється на комплексний інститут законодавства, заснований на публічно-правових принципах, що об'єднує норми конституційного, муніципального, адміністративного, бюджетного, податкового та інших галузей права.

Серед факторів впливу на законодавство слід прийняти до уваги стан і ступінь розвитку сфер суспільства як індикаторів його життєздатності, що впливають на законодавче визначення меж та юридичних засобів їхнього нормативного регулювання.

Громадянське суспільство, його сфери та інститути – соціально-політичний фактор законодавства, передусім у сфері обмеження влади, і є зовнішнім по відношенню до її інститутів та контролюючий їх (фактор соціального контролю). Воно легітимує законодавство і здійснює вплив переважно у правовій формі через законодавче визначення інститутів прямої і представницької демократії, а опосередковане – через систему представництва. Держава делегує недержавним інституціям деякі права у правотворчій і правозастосовній сферах.

Громадянське суспільство впливає на законодавче визначення державної влади на мікрорівні, де окремих індивід обстоює власні права, і макрорівні, де громадські об'єднання беруть участь у здійсненні державних функцій в органах публічної влади.

Серед сфер суспільства в якості фактору впливу на правову систему ключову роль об'єктивно відіграє економіка, розвиток якої визначають правові засади відносин власності, нормативно-правове закріплення гарантій їхнього нормального функціонування. За такої умови закон моделює інвестиційну привабливість економіки, стимулює правовий інтерес суспільства до оптимізації виробництва та інфраструктури ринку,

змінює споживчі стандарти, а тому – стимулює створення законодавчої бази підприємництва, експорту, інвестування, оподаткування з функцією підтримки соціальної рівноваги, митної справи, антимонопольних важелів конкуренції, аукціонів для визначення ефективного власника. Потреби ринку стимулюють формування комплексних галузей у системі законодавства для приватної сфери – підприємницьке, комерційне право та ін. Цей фактор зумовлений ступенем економічної спроможності держави (стабільність її фінансової системи, захищеність ринку, співвідношення продуктивної зайнятості / безробіття) або – перманентної, хронічної залежністю від кредитів МВФ, зовнішнього інвестування, ризику політичної нестабільності.

Економіка неминуче визначає і запускає роботу соціального фактору. У періоди економічних і фінансових криз (падіння виробництва, стан фактичного дефолту, неплатоспроможність держави, банкрутство, нестабільність цін, скорочення зайнятості населення та його доходів) активується державна функція соціального захисту шляхом оновлення трудового, пенсійного законодавства, законів про соціальне страхування, про захист осіб (дітей-сиріт, багатодітних, інвалідів), про прожитковий мінімум, мінімальну заробітну плату, медичне обслуговування та ін.

Політичний фактор охоплює процеси, які активно ініціюють національні суб'єкти політики, а в останні 50 років – широкий спектр державних і недержавних транснаціональних акторів світової політики, які рефлексують свою політичну роль активного впливу на світові політичні процеси і тренди розвитку політичного світового порядку¹. Багато в чому це відбувається завдяки мережевим структурам, новим інформаційним і комунікаційним технологіям, що значно спрощує і прискорює процеси впливу акторів на інформаційне поле в політиці.

На національному рівні це є владні суб'єкти прийняття політико-правових рішень, інші суб'єкти політичних відносин, які впливають на вибір стратегії, тактики і вольові рішення законодавця: реформування інститутів влади і організація державного апарату та його функціонування на оновлених засадах (демократизм, поділ влади, транспарентність, перетворення публічних послуг на сервісних засадах та ін.); законодавча зміна юридичного порядку і легітимізація процедур створення представницьких органів влади (виборчий процес); обсяг компетенції та повноважень

¹ Nye J. S., Keohane R. O. Transnational relations and world politics: An introduction. International organization. 1971. Vol. 25, No. 3. P. 329–349.

органів влади в статутних законах; система нормативних (генеральних) вимог професійної етики до державних службовців, суддів, адвокатів, закріпленим у кодексах професійної етики¹. Громадянам, їхнім об'єднанням і партіям як політичним суб'єктам законодавчо гарантується тією чи іншою мірою, з урахуванням політичної стабільності та консолідації парламенту на правових засадах, реалізація політичних прав (закони про громадянство, про парламентські вибори та інші). Зміна стабільності через інше співвідношення політичних сил штовхає суб'єктів політики на пошук нових законних (але іноді – неправових) способів виходу з політичної кризи. Наприклад, до оновлення влади шляхом прийняття законів про люстрацію в Польщі (1996), законів про «декомунізацію» та ін. Іноді – до включення у виборчі закони «бар'єрів», які усвідомлено перетворюються на штучні перешкоди для політичної опозиції. Негативні компоненти політичного фактору створюють ризик соціальної напруженості в електоральному полі, підриваючи якість легітимних підстав влади, її дієздатність, передбачуваність і відповідність до вимог загальної моралі і етичних засад права. У результаті руйнується довіра громадян до парламенту, уряду, суду, правоохоронних органів, призначення яких – гарантувати права і свободи незалежно від політичної стабільності. Ця вимога відповідає конституційному зміст системи обов'язків держави у сфері прав людини.

Ідеологічний фактор як продукт суспільного дискурсу і результат тривалого переосмислення правових цінностей (аксіологічний фактор) оголює соціальні потреби й орієнтує на визнання нових правових інтересів на основі етичного принципу справедливості як правової вимоги, що має власну природну основу, оскільки «справедливість є природним законом» (Т. Гоббс). Ідейний фактор стимулює переоцінку співвідношення пріоритетів приватної та публічної сфер суспільства, їхню гармонізацію та законодавче регулювання під впливом сприйняття ціннісного змісту гуманітарних ідей та принципів права – верховенства права та пріоритету прав людини. Верховенство права поєднує принципи універсального (загального, загальнопланетарного) і національного. Останнє втілює його культурно-специфічний прояв, що містить власну правову традицію і культурні особливості держав. Воно має значення для країн,

¹ The complexities of developing a personal code of ethics for learning analytics practitioners: Implications for institutions and the field / Lang C. et al. *Proceedings of the 8th international conference on learning analytics and knowledge*. ACM, 2018. P. 436–440.

які включили механізм демократичного реформування своїх правових систем. Верховенство права («правова держава», «конституціоналізм») перейшло межі західної культури і висловлює один з «ефектів» глобалізації, міжкультурного дискурсу для експансії західних правових цінностей у християнсько-православне середовище. Цей фактор формує ціннісно орієнтована правова свідомість суспільства, і оновлення його світогляду визначає зміст правотворчої політики та законотворчості на основі міжнародного гуманітарного права.

Вплив ідеологічного фактору вимагає розумного підходу і заходів, що визначають межі та зміст законодавства, виключає політичну заангажованість державних режимів і їхніх лідерів. Перекося та зловживання законотворчими повноваженнями, усупереч міжнародним і європейським стандартам, призводять до прийняття дискримінаційних законів за статеву, етнічною, мовною та іншими ознаками.

Вплив ідейних цінностей і смислів на законодавство відбувається засобами авторитетних політико-правових доктрин, індивідуалістичної політичної філософії, ідей морально-політичного лібералізму, соціологічних доктрин, які сприйняті суспільством у вигляді теорії невідчужуваних прав людини. Доктрини втілюються в цивілізаційні (універсальні) принципи гуманізму, справедливості, покладені до правої основи демократичного суспільства і влади. Система правових цінностей конститується у правовій системі як спільний знаменник і визначає розвиток законодавства і його структури. Їхній ідейний потенціал включається у принципи права всіх рівнів на загальному, конституційному рівні (верховенство права, правова рівність) і галузевому (наприклад, сумлінність, справедливість, презумпція невинуватості).

Права людини, конкретизуючи універсальні моральні принципи, втілюються в норми, на підставі яких є можливим мирне співіснування і співробітництво індивідів і різних культур в умовах глобальних процесів і суперечностей, породжуваних ними. Але їхнє втілення на рівні національної правової системи залежить від дотримання імперативів правової політики законодавцем і виконавчими, правоохоронними та контрольними органами, від моніторингу авторитетних міжнародних організацій.

Демографічні фактори в умовах кризи народонаселення, його старіння та трудової міграції загрожують: процесами депопуляції, скороченням народжуваності в поєднанні з високою смертністю, відмовою соціальної політики від існуючих стандартів забезпечення, масовим поширенням

малодітних сімей, які не забезпечують відтворення населення; зміною співвідношення між працівниками і пенсіонерами; кризою сім'ї, високим рівнем розлучень; залежністю темпів скорочення чисельності населення від зовнішньої міграції; зниженням мобільності населення¹. Їхні негативні наслідки – це природний спад населення в регіонах України і сусідніх країн, поповнення ринку праці нечисленним молодим поколінням, криза пенсійної системи, загроза поповненню пенсійного фонду довгими фінансовими активами та ін.

Багато демографічних факторів стають основними при визначенні державної політики щодо забезпечення соціально-політичної стабільності та економічного зростання. Вони стимулюють до законодавчого забезпечення процесу відновлення демографічного балансу (підвищення розміру соціальної допомоги з народження дитини, охорони праці жінок, неповнолітніх).

Інформаційний фактор є значущим у процесі розширення світового інформаційного простору, інформаційного обміну та впливає на соціальну й культурну диференціацію, формування віртуальних спільнот (соціальних мереж) спонукає до визначення способів правового регулювання використання інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційне законодавство гарантує поширення поглядів, аудіовізуальної інформації, діяльність ЗМІ, але для забезпечення заходів безпеки в інформаційній сфері обґрунтовано обмежує законом форми вираження інформаційної свободи з моральних мотивів (насильство, шкода здоров'ю, приниження честі й гідності), мотивами національної безпеки.

Модернізація державного управління на основі стратегії розвитку інформаційного суспільства, яке спроможне максимально використовувати інформаційні, телекомунікаційні технології і забезпечити запуск «правового сервісу» як публічно-правову діяльність компетентних суб'єктів, перехід на електронний документообіг у діяльності органів влади, у тому числі – щодо надання публічних послуг, суду з можливим переходом до елементів електронного правосуддя, суб'єктів приватного права, нотаріату, адвокатури, адміністративних органів державної реєстрації майна фізичних і юридичних осіб з метою забезпечення і захисту їхніх прав.

¹ Корева О.В., Бойцова Т.Е. Анализ и оценка влияния отдельных факторов на состояние современной демографической ситуации в Российской Федерации. *Научное ведение : интернет-журнал*. 2013. №6 (19). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-i-otsenka-vliyaniya-otdelnyh-faktorov-na-sostoyanie-sovremennoy-demograficheskoy-situatsii-v-rossiyskoy-federatsii>.

Прискорення практично всіх соціальних процесів, зумовлених новим форматом суспільства в умовах його тотальної інформатизації, викликало в ХХІ ст. активну динаміку розширення сфер використання інформаційних потоків і електронних засобів комунікації, де швидкість отримання, зберігання й розповсюдження інформації чекає свого раціонального застосування.

Плюси і мінуси, які породжують інформаційні технології, змінюють людину, суспільство, професії, їх реакцію на нові можливості, ризики, виклики.

Неясне і запізніле розуміння або побоювання таких процесів, їхнього позитивного потенціалу або загроз на перших порах викликає подив, недовіру, а іноді – опір. Схожі настрої спостерігалися недавно і в теоретичній та практичній юриспруденції. Однак поява перших сайтів, додатків, електронних баз даних майже синхронно спростила підхід юристів до елементів новизни в організації своєї праці з використанням сучасних цифрових пристроїв.

У числі перших юристів-професіоналів, хто виявив готовність до роботи з цифровими технологіями, освоєння електронних реєстрів, – нотаріуси. Неологізми «блокчейн», «смарт-контракт», «біткойн», «юридичні боти» входять в сьогодення, формуючи електронне майбутнє. Наприклад, у 2019 р. і в Україні почали розробляти проект законодавчих актів, що визначатимуть правові основи «цифровізації» діяльності нотаріату та створення його єдиної інформаційної системи, що співпрацюватиме з іншими інститутами влади.

Фактори безпосереднього впливу елементів правової системи суспільства виявляються передусім в об'єктивній природі її центру – системи права, сталих сферах та мінливих внутрішніх межах її регулювання, що детерміновані динамічними змінами об'єктивно генерованих суспільних інтересів. Таку властивість наука пізнає і визначає її теоретичну модель, уточнюючи закономірності змісту і внутрішньої структури системи права.

Це зумовлює й закономірні процеси інтеграції та диференціації в системі законодавства, визначення правових режимів та статусу об'єкта (бізнес, інформація, безпека та ін.), кореляції зв'язку правових інтересів приватних та публічних суб'єктів, визначення типів, методів і способів їх правового регулювання. Наприклад, зумовлення ринком попиту на законодавче забезпечення захисту публічного інтересу щодо економічної безпеки держави нормами митного кодексу.

Смисловими системоутворюючими і визначальними підставами змісту і меж законотворчої діяльності є ієрархія правових принципів – від загальносоціальних до загальноправових та галузевих, які зберігають усю правову систему, надаючи їм стабільності в умовах неминучих змістовних та структурних змін законодавства.

Об'єктивні (матеріальні) фактори законодавства домінують, оскільки формують сферу і визначають межі законодавчого регулювання – різні суспільні відносини – майнові, особисті, управлінські та ін., у яких формується стійкий правовий інтерес суб'єктів. Поза правовим впливом вони залишаються зовнішніми по відношенню до права і не мають юридичної форми. Згодом вони охоплюються правовим впливом та входять у предмет регулювання, впливають на внутрішню диференціацію (структуру) законодавства правотворчими засобами. Законотворчість визначає ступінь деталізації нормативного регулювання об'єктів – бізнесу, інформації, безпеки, податків, екологічних правил та ін. Зв'язок правових інтересів суб'єктів виражений у дихотомії та кореляції приватного і публічного і є чинником, який визначає режими правового регулювання відносин – його типи, методи, способи, оптимальну юридичну силу актів. Наприклад, ринкові відносини зумовили законодавче встановлення: правових режимів об'єктів приватної власності, способів їхнього придбання та меж використання, публічної легалізації юридичного статусу її суб'єктів, забезпечення захисту публічного інтересу та економічної безпеки держави та ін. – нормами митного, податкового, кримінального законодавства. Правова активність інститутів публічної влади вимагає ефективних антикорупційних законів.

До суб'єктивних факторів розвитку правової системи та законодавства відносяться:

1. Суб'єкти, які продукують напрями правової політики, готують її теоретичне і методологічне обґрунтування, концептуальні засади, визначають стратегічні цілі законотворчості, планують законотворчу діяльність та її організаційно-правове забезпечення. Вони працюють на кількох рівнях (державний, регіональний, муніципальний) і представлені інститутами громадянського суспільства, політичними організаціями, науковими установами. Підсумовує зусилля юридичної практики, наукових досліджень держава як головний суб'єкт правової політики.

2. Авторі або адепти наукових теорій, які аргументують позиції про зміст законопроектів, досліджують методологію визначення їхнього предмета і критерії обґрунтованості.

3. Суб'єкти, які виконують окремі функції законотворення (наприклад, спеціальні комісії з кодифікації законодавства).

4. Суб'єкти правової експертизи, які здійснюють перспективний і ретроспективний аналіз нормативно-правового акта з метою аргументації його обґрунтованості та забезпечення внутрішньої узгодженості, попередження і подолання нормативних помилок, колізій і дублювання, техніко-юридичного вдосконалення, забезпечення гендерних прав і перевірки його корупціогенності¹.

5. Безпосередні учасники законотворчої процедури – суб'єкти законодавчої ініціативи, парламентські структури (фракції, комітети), які підтримують законопроект або гальмують, штучно ініціюють законопроекти для прийняття невинного, але політично доцільного рішення (законів «ad hoc»), затягують процедуру його прийняття.

6. Суб'єкти стратегії законодавчого лобіювання (у тому числі «чорного лобізму»)². Наприклад, на законодавство Конгресу США впливають стільки ж чинників, скільки і самих конгресменів, але традиційно ними є політичні партії, організовані групи за інтересами, виборці, президент. Позиція конгресмена визначається керівництвом його партії та відображає підтримку і голоси, які член партії обіцяє віддати в її підтримку. Партії визначають, наприклад, зміст законопроектів про призначення на посади, в комітети, бюджети і асигнування³.

7. Суб'єкти – носії громадської думки і настанов, які підтримують законопроект або протидіють законотворчості, парламентські й позапарламентські (бойкот роботи сесій фракціями депутатів, акції засудження або підтримки законопроекту громадськими інститутами).

8. Суб'єкти моніторингу законодавства – діяльності з систематизації інформації про законодавство, його вивчення та оцінки впливу з боку різних факторів. Об'єкти моніторингу – нормативні акти, концепції законів, плани законопроектних робіт, а суб'єкти – державні органи, профільні організації, виробничі організації, профспілки, громадські організації.

¹ Сухова Н. И., Рубан Л. Н. Антикоррупционная экспертиза нормативных правовых актов как условие их качества. *Право. Законодательство. Личность*. 2010. №2 (9). С. 103–106.

² Nownes A. J. *Total lobbying: What lobbyists want (and how they try to get it)*. Cambridge University Press, 2006. 269 p.

³ *The Legislative Context: Factors that Influence Members of Congress and the Laws that Are Made*. Sailor.Org Academy. 2011. URL: <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2011/05/POLSC231-OriginalContent-3.1.6-FLNAL.pdf>.

Суб'єктивний фактор формує раціональний критерій визначення оптимального кола суб'єктів правотворчості, оскільки їхня множинність може призвести до законодавчого хаосу і порушень процедурних правил законотворчого процесу, який у багатьох країнах має тенденцію систематично недооцінювати і применшувати процедурні правила. Чи виправдана практика судового контролю законотворчого процесу.

Тенденція судового процесу систематично підкреслювати законодавчі процедурні вимоги врівноважує нехтування ними в законодавчому процесі. Поєднання законодавчого і судового процесу може створити належний баланс між процедурними цінностями і нормами і суперечностями законотворчості, а процесуальні дефекти повинні бути підставою визнання закону недійсним¹.

Спеціально-юридичні чинники – засоби, до яких відносяться принципи побудови системи законодавства; вид нормативно-правового акта, його зв'язки і залежності всередині системи за юридичною силою і предметом регулювання; галузева приналежність і сфера реалізації; методи і поєднання способів правового регулювання; термін дії та матеріальна забезпеченість; поширеність і прогнозованість соціального ефекту; засоби, прийоми і правила законодавчої техніки, юридичної стилістики; стан впорядкованості (узгодженості) або розрізненості (хаотичності) нормативно-правових актів у сфері законодавства.

Міжнародні чинники, перш за все авторитет і статус держави в міжнародному співтоваристві, багато в чому залежать від її ставлення до світових правових стандартів. Держава або обирає ізоляційний шлях, або приєднується до показників національних правових систем світу, запозичує їхній досвід, дотримується принципів європейської інтеграції та виконання зобов'язань і міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини і при цьому інтегрується у світові економічні, політичні, гуманітарні та інші процеси. Вплив міжнародного публічного права посилюється конституційним закріпленням пріоритетної обов'язковості міжнародних договорів у системі законодавства (наприклад, ратифікація десятків конвенцій з охорони праці та імплементація їхніх норм у трудовому законодавстві України). Вплив цих міжнародних документів на законодавство держав Східної Європи стало визначальним. Наприклад, після заявки держави на вступ до Ради Європи вона бере участь у ді-

¹ Bar-Siman-Tov I. The role of courts in improving the legislative process. The Theory and Practice of Legislation. 2015. Vol. 3, No. 3. P. 295–313.

яльності Ради Європи, у виконанні міжурядових програм співробітництва і сприяння, проекту гармонізації законодавства з європейськими нормами у сфері прав людини. До законодавчих актів увійшли поняття «європейські стандарти щодо захисту прав людини», «стандарти Ради Європи з прав людини» і «стандарти Конвенції про захист прав людини і основних свобод».

До числа цих факторів, безумовно, відноситься інтернаціоналізація – глобалізація (інтернаціоналізація вшир) і інтеграція (інтернаціоналізація вглиб). Перша – це поступове перетворення світового простору в цілісну зону вільного поширення капіталів, товарів, послуг, ідей, стимулюючи розвиток міжнародної культурно-інформаційної, правової, інституційної сфери – ослаблення національної держави і обмеження обсягу її суверенних прав, дифузія влади і передача компетенцій іншим організаціям, регіональним і місцевій владі, підвищення проникності кордонів. Європейська інтеграція, на відміну від глобалізації, створює єдину систему інститутів оптимального функціонування. Наприклад, ЄС, як система конфедеративного типу, будується тільки за згодою держав-членів, уніфікує законодавство в публічній і приватній сферах, забезпечує єдині стандарти захисту прав людини в ЄСПЛ. Глобалізація може надавати агресивного впливу на державу ззовні – ігнорує інтереси слабких держав, їхніх соціальних груп (наприклад, змушує держави приймати закони, які не забезпечують належного соціального захисту населення у сфері його трудових прав, соціального захисту).

Правова глобалізація трансформує національне законодавство, викликаючи позитивні і негативні наслідки. Інтернаціоналізація національного права стимулюється її гуманітарним фактором, надає універсальне значення інститутам європейської правової культури шляхом рецепції, гармонізації, адаптації, уніфікації та стандартизації законодавства. Сучасне право перетворюється на нову сутність: змінюється його традиційне сприйняття, воно не є регулятором, обмеженим рамками національних кордонів. Вплив глобалізації на національне законодавство підсилює міжнародний взаємовплив правових систем. Законодавство трансформується в національно-міжнародне утворення, втілює в собі глобальну взаємозалежність, міжнародну інтеграцію і гармонізацію. Унаслідок цього – якісно перетворюються (трансформуються) всі галузі публічного і приватного права, формується зміст нових правових галузей та інститутів, які відповідають запитам сучасних реалій (наприклад, інформаційне,

екологічне, арбітражно-процесуальне законодавство). Формуються нормативні правові комплекси – медіа-право, право національної безпеки, військове право та ін.

Правова система і законодавство прагнуть до внутрішньої узгодженості, яка зумовлена гармонією смислових правових ідей і доктрин, теорій і уніфікованих правових принципів. Ця зумовленість визнається у правових системах добровільно і свідомо або в результаті опосередкованого нав'язування. Наприклад, добровільне зближення з правом ЄС є безперечним фактом. Але під впливом МВФ змінюються нормативи пенсійного віку, стандарти соціального захисту. Законодавчо підвищується значення й обсяг використання диспозитивного методу регулювання у приватноправових галузях. Активно впроваджуються у сферу права інформаційні системи. Ростуть міжгалузеві правові комплекси у сфері законодавства про охорону здоров'я, екологію, освіту. Стає універсальним законодавство про боротьбу з тероризмом, який викликає потребу в законодавчому закріпленні права на надання притулку¹.

Істотно змінюється законодавство включенням в його зміст принципів і норм міжнародного права, міжнародних договорів, прецедентів Європейського суду з прав людини. Глобалізація відбивається в публічно-правовій і приватноправовій сферах і визначає ідеологічну трансформацію змісту законодавчих актів держав у сферах публічного і приватного права.

Єдність і політико-економічна взаємозалежність світової спільноти вимагають також сумісності публічно-правових систем, де держави повинні отримати можливість позитивного співіснування. Унаслідок процесів взаємопроникнення приватного і публічного права в законодавстві поширюються початки саморегулювання у сфері приватного права (цивільного, сімейного), гармонізація українського приватного і міжнародного приватного права, національного публічного права і міжнародного публічного права. Зростає кількість норм, що встановлюють статус і процедури діяльності публічно-правових утворень у приватному праві. Правова глобалізація може і негативно впливати на стабільний розвиток правової системи суспільства, у якому життя людей слабо сумісне з проєвропейськими зразками, – «вестернізація» культури в публічній і приватній сферах життя, ігнорування та нівелювання особливостей

¹ Emmert S. Migration and Terrorism: The Influence of Anti-Terror Legislation on Asylum Law in Europe and Germany. *Rethinking Global Migration: Practices, Policies and Discourses in the European Neighbourhood*. Ankara : KORA, 2008. P. 15–30.

менталітету, звичаїв, традицій, законодавчі гарантії збереження інституту традиційної сім'ї у слов'янських народів. Проти всіх форм нав'язування в цьому питанні виступив Алан Карлссон¹.

Тому глобалізацією неприпустимо користуватися для абсурдного законодавчого копіювання зарубіжних ідеологем, концепцій та використання правових «послуг» їхніх експертів, оскільки це породжує штучні правові конструкції, які не мають коренів у ментальності й культурі слов'янських народів. До того ж необхідно відокремлювати уніфікацію законодавства на ґрунті цивілізаційних складових глобалізації від будь-яких форм прямого політичного втручання світових держав, у результаті якого національна держава може опинитися під прямим зовнішнім управлінням, що повністю блокує гарантії держави на суверенну законотворчу діяльність. Таке втручання повинні припинити міжнародні інститути.

Вплив міжнародних інститутів. У глобальному світі законодавче спостереження здійснюють численні організації – Європарламент, Комітет із прав людини ООН, Комісія з прав людини ООН, Комітет з економічних, соціальних і культурних прав ООН, Управління Верховного комісара ООН з прав людини та ін. Серед відносно молодих організацій, які авторитетно впливають на зміст і повноту національного законодавства, – Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) як консультативний орган, створений при Раді Європи з метою аналізу законів і законопроектів із проблем конституційного права (виборчого права, прав меншин та ін.) держав, за результатами яких вона публікує висновки щодо законопроектів. Їх подають до комісії зацікавлені держави, ПАРЄ, у яких вона «схвалює», «пропонує», «критикує» зміст законопроектів, здійснюючи імпульс певної міри обов'язковості для обліку законодавчим органом національної держави. Іноді цей орган виконує функцію медіатора (посередника) для вирішення конституційних криз в окремих країнах за допомогою тлумачення існуючих конституційних положень, допомагаючи усуненню конституційних прогалин².

Парламентська Асамблея Ради Європи – перший континентальний представницький парламентський форум, «демократична совість Єв-

¹ The World Congress of Families. URL: <https://www.splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/group/world-congress-families>.

² Лимонникова М. А. Правовое содействие Венецианской комиссии Совета Европы в предотвращении и устранении Конституционного кризиса в государствах-членах. *Альманах современной науки и образования*. 2008. №6–2. С. 118–120.

ропи», якій здійснює моніторинг виконання законотворчих зобов'язань державами, використовуючи висновки Венеціанської комісії як відображення демократичних «європейських стандартів» у законодавстві європейських держав.

Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. Напрямок його діяльності – спостереження за станом виборчого законодавства і виборами в державах-учасниках (іноді буває не цілком об'єктивним і політично заангажованим).

Європейський суд з прав людини, прецеденти якого визнаються обов'язковими. Його створено як міжнародний механізм захисту і контролю за дотриманням Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод в європейських державах-учасниках. Ратифікація Конвенції та визнання юрисдикції Європейського суду означає, що законодавство, так само, як і діяльність органів влади (судових перш за все), їхні рішення і процедури, не повинно суперечити положенням Конвенції, імplementованим до національного законодавства. Якщо держава констатує, що без зміни законодавства розглянута Європейським судом ситуація за скаргою може повторитися, вона впроваджує необхідні новачі в законодавство.

Фактори різного рівня знаходяться у процесі постійного взаємовпливу, зміни їхньої значущості, причинно-наслідкових зв'язків. Тому не існує їх однакового набору. Наука відстежує закономірний вплив постійних, прогнозованих, зумовлених динамікою суспільства, природи і людини факторів. Але аналітика позначає тенденції і випадковості соціального, природного, техногенного й іншого стану, постійні, ситуаційні та надзвичайні суспільні потреби, зобов'язуючи суб'єктів законотворчості до аналізу і визнання впливу і значущості цих обставин, оперативного та адекватного законодавчого реагування. Тому система законодавства не може залишатися незмінною. Навпаки, її детермінований суперечностями динамізм і своєчасне обґрунтоване оновлення – умова її ефективності, спосіб стабілізації і збереження правового порядку для сталого розвитку суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман. – М. : Норма, 1998. – 624 с.
2. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. – М. : Междунар. отношения, 1999. – 400 с.

3. Декларация о ликвидации всех форм нетерпимости и дискриминации на основе религии или убеждений : Резолюция Ген. Ассамблеи ООН от 25.11.1981 № 36/55. – Режим доступа: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/relintol.shtml.
4. Корева О.В. Анализ и оценка влияния отдельных факторов на состояние современной демографической ситуации в Российской Федерации / О.В. Корева, Т.Е. Бойцова // *Науковедение : интернет-журнал*. – 2013. – № 6 (19). – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-i-otsenka-vliyaniya-otdelnyh-faktorov-na-sostoyanie-sovremennoy-demograficheskoy-situatsii-v-rossiyskoy-federatsii>.
5. Лимонникова М. А. Правовое содействие Венецианской комиссии Совета Европы в предотвращении и устранении Конституционного кризиса в государствах-членах / М. А. Лимонникова // *Альманах современной науки и образования*. – 2008. – № 6–2. – С. 118–120.
6. Сухова Н. И. Антикоррупционная экспертиза нормативных правовых актов как условие их качества / Н.И. Сухова, Л.Н. Рубан // *Право. Законодательство. Личность*. – 2010. – № 2 (9). – С. 103–106.
7. Христова Г. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики : монографія / Ганна Христова. – Харків : Право, 2018. – 680 с.
8. Barendt E. *Constitutional Fundamentals: Fundamental Principles* / E. Barendt // *English Public Law* / [Ed.: D. Feldman]. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – P. 3–43.
9. Bar-Siman-Tov I. The role of courts in improving the legislative process / I. Bar-Siman-Tov // *The Theory and Practice of Legislation*. – 2015. – Vol. 3, No. 3. – P. 295–313.
10. Emmert S. Migration and Terrorism: The Influence of Anti-Terror Legislation on Asylum Law in Europe and Germany / Simone Emmert // *Rethinking Global Migration: Practices, Policies and Discourses in the European Neighbourhood*. – Ankara : KORA, 2008. – P. 15–30.
11. Nownes A. J. Total lobbying: What lobbyists want (and how they try to get it) / A. J. Nownes. – Cambridge University Press. – 2006. – 269 p.
12. Nye J. S. Transnational relations and world politics: An introduction / J. S. Nye, R. O. Keohane // *International organization*. – 1971. – Vol. 25, No. 3. – P. 329–349.
13. Promotion human rights and fundamental freedoms through a better understanding of traditional values of humankind: best practice // *Natural justice: Lawyers for Communities and the Environment*. – Режим доступа: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/HRValues/NaturalJustice.pdf>.
14. Shestopal S. S. Theoretical foundation of human rights: J. Maritain philosophy of natural law / S. S. Shestopal, S. N. Oleynikov // *Journal of Scientific Research and Development*. – 2016. – No. 3. – P. 96–103.
15. The complexities of developing a personal code of ethics for learning analytics practitioners: Implications for institutions and the field / Lang C. et al. //

- Proceedings of the 8th international conference on learning analytics and knowledge. – ACM, 2018. – P. 436–440.
16. The Legislative Context: Factors that Influence Members of Congress and the Laws that Are Made // Sailor.Org Academy. – 2011. – Режим доступа: <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2011/05/POL.SC231-OriginalContent-3.1.6-FLNAL.pdf>.
 17. The World Congress of Families. – Режим доступа: <https://www.splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/group/world-congress-families>.

Oleinykov S. M.

Factor Analysis of the Evolution of Modern Legislation

Legislation reflects the causal relationship between lawmaking and social realities. Forecasting structural changes in legislation, the volume and limits of its branches requires an analysis of the factors of the dynamics of the legislative system – subjective and objective, internal and external, permanent, temporary or situational, which are connected by cause-and-effect and functional relationships. Such an analysis should become an integral part of the effective state’s legislative policy, promote the consistency of legislation in the state of its dynamics, determining the development trends of its structure and the optimal model of the legislative process in the context of the democratic transformation of the state and society. Factors in the formation of legislation are socially important circumstances that determine its development and correction and have the goal of bringing its content in line with social needs. The action of the factors is not equivalent, since they either stimulate lawmaking or inhibit it. The differentiation of factors into groups is conditional and is the subject of analytics and scientific forecasting. However, the genesis of legislation determined by them in reality, since they influence the creation of the final product of lawmaking. Universal factors in the development of legislation include the evolution of the world’s legal systems, their interpenetration, convergence and adaptation, the civilizational development of sources of law against the background of national state processes, legal succession and legal reception. Legislative processes influenced by the mechanism of legal restrictions on power, including the human rights system, the principles of the rule of law, civil society institutions, public opinion and others. The influence on lawmaking of political, ideological factors, international institutions, processes of globalization and modernization, which determine the development trends of the public and private segments of national legal systems, always remains.

Keywords: factor analysis, factors of legislation, the legal system, stability and dynamism of legislation, law-making process, internal and external factors, globalization and modernization.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА
ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

*Серія «Наукові доповіді»
Випуск 23*

**ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ
РОЗВИТКУ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ
ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ:
ІСТОРИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ
АСПЕКТИ**

Харків
«Право»
2019